

[DOI:10.26104/NNTIK.2023.76.78.042](https://doi.org/10.26104/NNTIK.2023.76.78.042)

Токторов Э.С., Матамаров А.Н.

**ЖАЛДОО МЕНЕН АДАМ ӨЛТҮРҮҮНҮ ИЛИКТӨӨДӨ
КРИМИНАЛИСТИКАЛЫК ЭСЕПТИ КОЛДОНУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

Токторов Э.С., Матамаров А.Н.

**ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ
УЧЕТОВ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ ПО НАЙМУ**

E. Toktorov, A. Matamarov

**FEATURES OF THE USE OF FORENSIC RECORDS IN THE
INVESTIGATION OF MURDERS FOR HIRE**

УДК: 543.2.1 (572.03)

Макалада жалпы санариптештирүүнү эске алуу менен жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө криминалистикалык эсепти колдонуунун өзгөчөлүктөрү каралат. Авторлор белги-легендей, бүгүнкү күндө заманбап техникалык жабдуулар жалпысынан кылмыштарды жана өзгөчө жалдоо менен адам өлтүрүүнү ыкчам ачуу үчүн бирдиктүү маалымат базасын түзүүгө мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда, ыкчам-криминалистикалык ишмердүүлүктү санариптештирүү – бул иштин жаңы деңгээлине өтүү, кызматкерлердин иш чөйрөсүн жакшыртуу, кылмыштарды иликтөөнүн бетин ачууда оперативдүү иштөө үчүн укук коргоо органдарынын башка бөлүмдөрү менен өз ара аракеттенүү жакшыртуулары белгиленет. Укук коргоо органдарынын ишмердигине кылмышты жалпысынан жана анын ичинде жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө атайын заманбап технологияларды, автоматташтырылган программаларды, аппараттык комплекстерди киргизүү жасалган кылмышка максималдуу тез реакция кылууга мүмкүндүк берет деген тыянак чыгарылат. Ошентип, ыкчам-криминалистикалык ишмердүүлүктү санариптештирүү заманбап коомдун жана жалпысынан укук коргоо ишмердүүлүгүнүн ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Негизги сөздөр: адам өлтүрүү, санариптештирүү, тергөө, ыкчам иштөө, автоматташтырылган программалар, укук коргоо, технология, криминалистикалык эсеп.

В статье рассматриваются вопросы использования криминалистических учетов при расследовании убийств по найму с учетом происходящей всеобщей цифровизации. Авторами отмечается, что сегодня современное техническое оснащение позволяет создавать единые базы данных для оперативного раскрытия преступлений в целом и заказных убийств в частности. При этом цифровизация оперативно-криминалистической деятельности – это переход на новый уровень работы, усовершенствование рабочей среды сотрудников, взаимодействие с другими подразделениями правоохранительных органов для оперативной работы в раскрытии расследовании преступлений. Делается вывод о том, что внедрение специальных современных технологий, автоматизированных программ, аппаратных комплексов в деятельность правоохранительных органов в целом и при расследовании преступлений, в том числе и заказных убийств в частности дает возможность максимально быстро реагировать на совершенное преступление. Таким образом, цифровизация оперативно-криминалистической деятельности является неотъемлемой частью современного общества и правоохранительной деятельности в целом.

Ключевые слова: убийство, цифровизация, расследование, оперативность, автоматизированное программное обес-

печение, правоохранительные органы, технологии, криминалистический учет.

The article discusses the use of forensic accounting in the investigation of murders for hire, taking into account the ongoing universal digitalization. The authors note that today modern technical equipment makes it possible to create unified databases for the prompt detection of crimes in general and contract killings in particular. At the same time, digitalization of operational and forensic activities is a transition to a new level of work, improvement of the working environment of employees, interaction with other law enforcement agencies for operational work in the detection and investigation of crimes. It is concluded that the introduction of special modern technologies, automated programs, hardware complexes into the activities of law enforcement agencies in general and in the investigation of a crime, including contract killings in particular, makes it possible to respond as quickly as possible to a committed crime. Thus, digitalization is operationally criminalistic

Key words: murder, digitalization, investigation, efficiency, automated software, law enforcement agencies, technology, forensic accounting.

Белгилей кетсек, маалыматтык технологиялар азыркы коомдун өнүгүшүнүн ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Санариптик инновацияны колдонбостон, адамдардын мамилелерин элестетүү кыйын. Заманбап технологияларды колдонуу менен жасалган кылмыштардын саны күн сайын өсүүдө жана аны менен кошо келтирилген зыян, демек, аларды аныктоо жана тергөө ыкмаларын тынымсыз иштеп чыгууну жана жаңылоону талап кылат [1, 61-70-бб.].

Азыркы учурда санариптештирүү коомдун жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүн камтыйт, бул экономиканын өнүгүү темптерин тездетүүгө жана санариптик технологияларды колдонуу аркылуу калктын жашоо сапатын жакшыртууга багытталган. Интеллектуалдык кендер түзүлүүдө, санариптик фирмалар, ишканалар санариптик долбоорлор менен камсыз болууда, моделдик фабрикалардын долбоорлору иштелип чыгууда, электрондук сооданын үлүшү жана онлайн сагып алуучулардын саны өстү. Ошентип, инфокоммуникациялык технологиялар КМШ өлкөлөрүнүн жашоо-турмушунун дээрлик бардык чөйрөсүнө киргизилүүдө [2, 89-92-бб.].

Позитивдүү башталыштардан тышкары, сана-

риптик технологияларды активдүү киргизүү кылмыштуу долбоорлорду ишке ашыруу үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзүү жагынан кооптонууну жаратууда. Заманбап кылмышкерлер стандарттуу эмес ой жүгүртүүгө, билимдин жогорку деңгээлине жана практикалык көндүмдөргө ээ болуп, жогорку даражадагы «кесипкөйлүк» менен укукка каршы аракеттерди жасашат, анын ичинде илимий-техникалык прогресстин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу менен адам өлтүрүү дагы бар.

Мындай категориядагы кылмышкерлер менен күрөшүү укук коргоо органдарынын кызматкерлеринен кесипкөйлүктү, атайын билимди жана тийиштүү техникалык жабдууну талап кылат. Мындай деңгээлдеги билимге «салттуу эмес» ыкмалар менен жасалган киши өлтүрүүлөрдүн бетин ачуу жана иликтөө үчүн тартылган ИИБнүн кызматкерлери милдеттүү түрдө ээ болууга тийиш [3, 142-145-бб.].

Заманбап техникалык жабдуу кылмыштарды ыкчам ачуу үчүн бирдиктүү маалымат базасын түзүүгө мүмкүндүк берет. Ыкчам-криминастикалык ишмердүүлүктү санариптештирүү—бул иштин жаңы деңгээлине өтүү, башкача айтканда, кызматкерлердин иш чөйрөсүн жакшыртуу, кылмыш иштерин иликтөөнүн бетин ачууда ыкчам иштөө үчүн ИИБнүн башка бөлүмдөрү менен өз ара аракеттенүү.

Азыркы учурда коом укук коргоо тутумунун өз ишмердүүлүгүн заманбап муктаждыктарга жана санариптик технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүнө ылайык өзгөртүүнү талап кылууда. Эскирген инфраструктура жаңы технологияларга жол берип, экинчи планга өтүшү керек.

Эгерде бир нече ондогон жылдар мурун адам өлтүрүүгө шектүүнүн субъективдүү портретин түзүү лабораториялык шарттарды талап кылса, азыр болсо заманбап шарттарда жана бөлүмдөрдүн заманбап жабдылышы ноутбукту туташтыруу үчүн электр розеткалары менен жабдылган каалаган бөлмө жетиштүү.

Сырткы көрүнүш элементтеринин бардык маалымат базасы жана фото сүрөттөр фонду адистин колунда болот, бул окуя болгон жерде жабырлануучу же күбө менен «ысык издер» боюнча иштөөгө мүмкүнчүлүк берет. Мындан тышкары, заманбап программалык камсыздоо адам өлтүргөн кишинин сырткы көрүнүшүнүн элементтерин эстеп, кылмыш ишине күбө болгон адамдын эс тутумун күчөтпөөгө мүмкүнчүлүк берет [3, 142-145-бб.].

Бул процедура сырткы көрүнүштүн элементтерин коюу же шектүүгө окшош адамдын сүрөтүн тууралоо менен кыйла жөнөкөйлөштүрүлөт. Тышкы элементтерди ондоо тышкы элементтерди алмаштыруу, зарыл болгондорду кошуу же барларды өзгөртүү жолу менен ишке ашырылат. Мындан тышкары, интернеттен табууга боло турган көрүнүштүн коштоочу элементтерин кошуу мүмкүнчүлүгү бар.

Субъективдүү портреттерди түзүү боюнча программалык комплекстердин мүмкүнчүлүктөрү ушундай ыкма менен жасалган адам өлтүрүүлөрдү издөө үчүн колдонулушу мүмкүн экенин белгилей кетүү керек. Маалымат базасына жайгаштырылган мындай адамдын субъективдүү портрети бардык окшош өлтүрүүлөр боюнча текшерилет. Издөө аяктагандан кийин, программа окшош жасалган өлтүрүүлөр менен сунуштама тизмесин берет.

Программалык камсыздоодогу бул функция бир райондо, облуста, шаарда окшош киши өлтүрүүлөрдү издөө убактысын кыскартууга жана андан ары бир нече кылмыш иштерин бир иш кагаздарын жүргүзүүгө бириктирүүгө мүмкүндүк берет. Мындан тышкары, автоматташтырылган программалык комплекстерде өзгөчө белгилер боюнча киши өлтүрүүгө шектүүнү издөө бир нече мүнөттүн ичинде мурда маалымат базасына жайгаштырылган беттин фото сүрөтүн табууга мүмкүндүк берет. Ошентип, окуя болгон жерди текшерүүнүн алкагында адам өлтүргөн адамдын сүрөтүн таануу же күбө үчүн көрсөтүүгө болот. Бул процедура кылмышкердин инсандыгын аныктоо убактысын жана демек, адам өлтүрүүнүн бетин ачууну кыйла кыскартат.

Белгисиз өлүктү табуу фактысы боюнча окуя болгон жерди кароонун жүрүшүндө, эгерде каза болгон адамдын ким экендигин окуянын күбөлөрүн сурамжылоо жолу менен аныктоо мүмкүн болбосо, анда тергөөчү жана оперативдүү кызматкер криминалист адистин жардамысыз жана анын автоматташтырылган тутумдук комплекстер менен иштөө көндүмдөрүсүз кыла албайт. Өлүктүн бетинин сүрөтү конкреттүү облус боюнча (жакынкы шаарлар же жалпы республика боюнча) бардык дайынсыз жоголгон адамдар боюнча маалымат жалпыланган атайын маалымат базасына жайгаштырылат. Эгерде фото сүрөт чоң бурмалоолорсуз эле сапаттуу болуп чыкса, анда сүрөт боюнча өлтүрүлгөндүн инсандыгын идентификациялоо көп убакытты талап кылбайт.

Салттуу эсепке алуу түрлөрү боюнча жабырлануучунун өздүгүн аныктоо мүмкүн болбогон адам өлтүрүү иштери боюнча өлүктөрдүн калдыктарын тапкан учурда, криминалист краниологиялык эсепке кайрылышы мүмкүн. Белгисиз өлүктүн баш сөөгү боюнча графикалык программалардын жардамы менен адамдын жан кейпин калыбына келтирүүгө болот [4, 125-б.].

Сүрөттөн тышкары, инсандыкты идентификациялоо колдун алакан беттеринин издери менен жүргүзүлөт. Манжа издеринен алынган издер жергиликтүү маалымат базасына жайгаштырылат. Программа сунуштама тизмесин даярдайт, анын негизинде адис киргизилген издердин маалыматтар базасындагы басылмалар менен окшоштугу жөнүндө маселени чечет. Локалдык маалыматтар базасында маалымат жок болгон учурда, иштелип чыккан заманбап технологиялар,

областтык базаларда алыстан ыкчам издөө жүргүзүүгө мүмкүндүк берет [5, 53-б.].

Мындан тышкары, республикалык маанидеги борбордук маалымат базаларына кошулуу мүмкүндүгү болгон учурда издөө программалык комплекстеринин натыйжалуулугу эселеп көбөйөт, демек, шектүү адамдын инсандыгын аныктоого, издөөгө жана кармоого кеткен убакыт кыскарат.

Ошентип, санариптик технологияларды колдонуунун заманбап мүмкүнчүлүктөрү укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин адам өлтүрүү фактыларын иликтөөдө ишин кыйла жеңилдетти. Эми фото сүрөттөрдү облустун борборундагы картотека менен салыштыруу үчүн жана колдун алакан бетиндеги издерди кагаз издеринин картотекалары менен идентификациялоо үчүн массивди саат менен кайра карап чыгуу үчүн олуттуу аралыктарды басып өтүүнүн кажети жок.

Ыкчам-криминалисттик бөлүмдөргө геномдук маалыматтын эсепке алуу боюнча программалык комплекстерди киргизүү киши өлтүрүү окуясы болгон жерди кароонун жүрүшүндө алынган биологиялык материалды идентификациялоо мүмкүнчүлүгүн кеңейтти, ал эми соттолгон адамдарды ДНКга эсепке алуу алардын бул адамдар тарабынан кайталанган кылмыштарды жасагандыгынын бетин ачууга өбөлгө түзөт [6, 8-б.].

Укук коргоо органдарынын ишине киргизилип жаткан заманбап технологиялар жаңы маалыматтар базасын түзүү жана иштердин ушул категориясы боюнча болгон массивдерди жаңылоо менен адамдардын биологиялык келип чыгышын өтө кичинекей үлгүлөрүнө талдоо жүргүзүүгө жана изилдөөгө мүмкүндүк берет [2, 89-92-бб.].

Ички иштер органдарынын ишинде маалыматтардын интеграцияланган базалары чоң мааниге ээ, алар колдо болгон бардык маалыматтарды, анын ичинде дайынсыз жоголгон адамдар, коом үчүн потенциалдуу коркунучтуу жашы жете электерге карата зомбулук, экстремисттик жана террористтик багыттагы аракеттерди жасаган, анын ичинде адам өлтүрүүгө алып келген адамдарды сатуу менен алектенген адамдар жөнүндө маалыматтарды бириктирүүгө жана талдоого мүмкүндүк берет.

Мындан тышкары, бардык маалымат базаларын бириктирүү менен криминалистикалык баллистикалык эсепке алуу объектилери боюнча да маалымат жеткиликтүү болот. Ок, гильзалар жана патрондор боюнча окуя болгон жерлерди, ошондой эле жеке колдонууда ок атуучу куралы бар адамдар тууралуу бардык маалыматтар ачылбаган киши өлтүрүүлөр боюнча ыкчам текшерүү жүргүзүү үчүн жеткиликтүү болот.

Ыкчам-криминалисттик бөлүмдөрдүн заманбап техникалык жабдылышын эске алуу менен кызматкерлердин ишин жеңилдетүү, жалданма киши өлтү-

рүүлөр жөнүндө иштер боюнча иштелип жаткан маалыматтын сапатын жана ылдамдыгын жогорулатуу үчүн бардык жерде иштетилүүчү маалыматтын, маалыматтарды берүүнүн жана алынган натыйжаларды талдоонун процесстерин дайыма план ченемдүү автоматташтырууну ишке ашыруу талап кылынат.

2018-жылы башталган санариптештирүү процесси өзүнө техникалык жабдууну гана эмес, тармактын каражаттары боюнча маалымат базаларына алыстан жеткиликтүүлүктө туташууну камсыз кылууну да камтыйт. Түзмөктөр канчалык көп туташса, бул тармактын мааниси ошончолук жогору болсо, тутум ошончолук жемиштүү иштейт, демек, иштетилген маалыматтын ылдамдыгы жогору жана адам өлтүрүү иштери боюнча акыркы натыйжага жетүү үчүн азыраак убакыт сарпталат.

Ошентип, тез арада чечүүнү талап кылган төмөнкү көйгөйлүү маселелерге өзгөчө көңүл буруу керек:

1. Заманбап технологиялар менен жабдуу дайыма өркүндөтүлүп турат, б.а. адам өлтүрүүнүн жаңы модернизацияланган ыкмаларын эске алуу менен азыркы коомдун талаптарына жооп бериши керек.

2. Криминалист-адистердин ишин автоматташтыруу республиканын бардык аймагына жайылтылышы керек, анда адам өлтүрүү жөнүндө иштер боюнча окуя болгон жерден алынган объектерди автоматташтырылган тутумдардын маалымат базасына жайгаштыруу үчүн аларды ташуу процессин алып салуу зарыл.

3. Адам өлтүрүү фактысы боюнча зарыл болгон маалыматты ыкчам алуу максатында, маалыматты киргизүүдө функциялардын кайталанышын жоюу жана интеграциялоо мүмкүнчүлүгү үчүн бардык автоматташтырылган тутумдар бир тектүү болушу керек. Ошентип, маалымат базасын түзүүнүн чачыранды тутуму жабырлануучунун инсандыгын аныктоо жана киши өлтүргүчтү кармоо убактысына терс таасирин тийгизген маалымат алуу процессин создуктурууга алып келет.

4. Санариптик технологиялар менен иштөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн КР КЖПК реформалоону эске алуу менен сотко чейинки өндүрүш баскычында далилдерге болгон мамилелерди өзгөртүү контекстинде инфраструктураны заманбап, бүгүнкү күндүн реалдуулугуна жооп берген инфраструктураларга алмаштыруу талап кылынат.

5. Тармактык туташуулардын санын көбөйтүүдө мындай кошуулардын коопсуздугун жогорулатуу (маалыматтарды шифрлөө тутумун өркүндөтүү) менен байланышкан маселени чечүү зарыл, мында кызыкдар жактар бул тармактарга кирүүгө жана өлтүрүү фактысы боюнча сотко чейинки өндүрүш боюнча берилип жаткан маалыматты кармоого мүмкүнчүк бербеш керек.

6. Маалыматты электрондук түрдө алуу мүмкүнчүлүгү жана пайдалануучу катары мейман тутумуна кирүү үчүн үчүнчү тараптын маалымат базаларына каттоону, статистикалык жана башка маалыматтарга мониторинг жүргүзүү максатында бул процессти электрондук форматка өткөрүү талап кылынат.

7. Кагаз түрүндө суроо-талаптарды жиберүүнү жокко чыгаруу жана санариптик технологияларга өтүү башка мамлекеттер тарабынан тапшырмаларды аткаруу мөөнөттөрүн олуттуу өлчөмдө кыскартат.

Мындан тышкары, тергөөчүлөр, кылмыш иликтөө кызматкерлери, жол полициясы, участкалык инспекторлор сыяктуу адам өлтүрүүнүн бетин ачууга жана иликтөөгө катышкан көптөгөн негизги бөлүмдөрдүн кызматкерлери ар дайым акыркы маалыматтык технологияларды киргизүү, алардын мүмкүнчүлүктөрү жана кылмыштарды ачууда жана иликтөөдө натыйжалуулугу жөнүндө кабардар боло бербейт [7].

Мисалы, адам өлтүрүүнүн күбөлөрү менен маектешкенден кийин, бул адамдар фоторобот түзүү үчүн ыкчам-криминалисттик бөлүмдөргө жөнөтүлбөйт. Буга көптөгөн кызматкерлердин сырткы көрүнүштүн тартылган элементтерин гана эмес, тирүү адамдардын фотосүрөттөрүнөн сырткы көрүнүштүн элементтерин да колдонуу менен заманбап субъективдүү портретти түзүүгө мүмкүндүк берүүчү заманбап программалардын бар экендиги жөнүндө маалыматы жоктугу түрткү болууда. Тышкы элементтердин мындай айкалышы реалдуу фотосүрөткө мүмкүн болушунча жакын эскизди түзүүгө жардам берет, ал эми коштоочу тышкы элементтердин кошулушу адам өлтүрүүгө шектелген адамдын портретин реалдуу сүрөткө мүмкүн болушунча жакын кылып түзүүгө жардам берет.

Укук коргоо органдарында жаңы программалык комплекстердин жана тутумдардын бар экендиги жөнүндө кызматкерлердин маалымдуулугунун көйгөйлөрү байкалууда. Жогорку билими бар, кээде профилдик, ЖОЖдон кийинки көп сандагы кызматкерлер ИИБнө киргизилген маалыматтык тутумдар жана программалык комплекстер менен өз алдынча иштеше алышпайт. Бул факт жеке курамды киргизилип жаткан инновациялык технологиялар менен тааныштыруу үчүн дайыма окутуу, кайра даярдоо, квалификацияны жогорулатуу курстарына катышуу талап кылынарын көрсөтүп турат.

ИИБнүн ишине автоматтык жана жарым автоматтык режимде иштеген атайын заманбап технологияларды, автоматташтырылган программаларды, аппараттык комплекстерди киргизүү ыкчам-криминалисттик бөлүмдүн кызматкерлеринин адам өлтүрүүлөрдү ыкчам ачууга көмөк көрсөтүү мүмкүнчүлүгүн кыйла жогорулатат [8].

Ошентип, бардык башкармалыктарды, бөлүмдөрдү анын ичинде чон аралыкта жайгашкан ыкчам-криминалисттик бөлүмдөрдү камсыз кылуу жасалган киши өлтүрүүгө мүмкүн болушунча тез чара көрүүгө мүмкүндүк берет. Ошентип, ыкчам-криминалистикалык ишмердүүлүктү санариптештирүү азыркы коомдун жана бүтүндөй укук коргоо ишмердүүлүгүнүн ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Адабияттар:

1. Исаева К.А. Основные факторы, детерминирующие совершение отдельных видов преступлений организованной преступностью в Кыргызской Республике / К.А. Исаева, Н.Э. Абдукаримова, С.А. Сейлханова // Юридические исследования. – 2018. – № 1. – С. 61-70.
2. Абдукаримова Н.Э. Некоторые вопросы взаимодействия правоохранительных органов стран СНГ в противодействии по наркопреступлениям / Н.Э. Абдукаримова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2015. – №8. – С. 89-92.
3. Исаева К.А. Значение технико-криминалистического обеспечения в противодействии совершаемому заказным убийствам / К.А. Исаева, А.Алишеров. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2017. – № 3. – С. 142-145.
4. Криминалистическая систематика. Монография / Головин А.Ю.; Под ред.: Яблоков Н.П. - М.: ЛексЭст, 2002. - 335 с.
5. Коновалов С.И. Теоретико-методологические основы криминалистики: современное состояние и проблемы развития. / Дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. / Коновалов С.И. - Волгоград, 2001. - 261 с.
6. Глазырин В.Ф. Особенности расследования "заказных" убийств на начальном этапе. (Отдельные аспекты). / Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Глазырин В.Ф. - Волгоград, 1998. - 159 с.
7. Волинский В.А. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия преступлений. (Методологические, организационные, правовые проблемы). / Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Волинский В.А. - М., 1991. - 164 с.
8. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. / Типовые образцы документов / Богомолова С.Н., Образцов В.А., Протасевич А.А., Рзаев Т.Ю., и др.; Сост.: Скорченко П.Т.; под ред. Образцова В.А. - М.: Юристъ, 1999. - 501 с.